

СИНТАКСИЧКО-СЕМАНТИЧКЕ РЕЛАЦИЈЕ ВРЕМЕНСКИХ ПРИЛОГА СА НЕПРИЛОШКИМ АДВЕРБАТИВОМ

Апстракт: У раду се однос временског прилога са падежним адвербативима и глаголским прилозима испитује са становишта синтаксичких и лексичко-семантичких релација. Издвајају се типични спојеви уз анализу функционалног обима временског прилога на једној страни, и импликација на значење исказа у целини, на другој страни.

Кључне речи: прилози, временски прилози, падежни адвербатив, глагол, функционалне карактеристике

1. УВОД

1.1. Предмет наше анализе у овом раду јесу релације прилога са неприлошким адвербативима. Оне укључују односе на синтаксичком плану који се не могу посматрати одвојено од семантичких односа јединица у функционалној вези. Дакле, полазна претпоставка јесте неодвојивост функционалног, лексичко-семантичког и морфолошког аспекта у опису језичких јединица, што резултира интегралном анализом. Тако се у *Српској синтакси* (Симић – Јовановић 2002 I-II: 55) полази од „дистинкција између два реда функција језичког знака“, „за синтаксу од највећег значаја“: сигнификативног, који је „у области прагматике“, и синтагматског, који спада „у област синтактике или синтаксе. Приметити нам ипак ваља“, кажу аутори *Српске синтаксе*, „да су два типа функција лексички у начелу нерастављива“.

1.2. Прилози су у нашим граматицама одређивани са аспекта функције, тј. као одредбе глагола, придева или другог прилога.¹ У савременој лите-

¹ У *Српској граматички* С. Новаковић каже да прилози у оваквој функционалној спрези „казују у коликој је мјери оно што се казује придјевом и прилогом“, те да је основна функција прилога исказивање месних, временских, начинских и количинских момената кад прилог „стоји уз“ другу реч (глагол, придев, прилог). (Новаковић 1902: 21). Слично Новаковићу, А. Белић примећује да прилози, осим што „одређују ближе глаголе, придеве и прилоге; у изузетним случајевима могу одређивати ближе и именице“, али и наглашава да су „случајеви одређивања именица сасвим засебне природе, јер тада прилог прелази обично у придев“. Тако Белић, ипак, узима у разматрање само случајеве „када прилог остаје увек прилогом: прилог и глагол, прилог и придев, прилог и прилог“. (О значају *прилога (адверба)* за језичку систему индоевропских језика, у: Белић 2000: 473) И М. Стевановић говори о прилозима као речима које имају пр-

ратури уочено је, међутим, да ова врста речи делује много разнородније на функционалном плану (Ристић 1990: 41). Савремени радови у области функционалних особина и семантике прилога² одликују се интегративним морфолошким, лексичко-семантичким и функционалним и прагматским приступом, што је последица „разумљиве потребе да се обједине различити језички нивои у којима се реч јавља као јединица“ (Ристић 1990: 7).

1.3. Осим тога што у нашој стручној литератури досад нису систематски описане семантичке и функционалне (ко)релације прилога (изузимајући конструкције са количинским прилозима типа *веома лепо (ћева)*), мешовити низови (лексички адвербатив + адвербатив другог типа) остали су потпуно на периферији истраживачке пажње. Само се у *Српској синтакси* Р. Симића и Ј. Јовановића, у оквиру поглавља о кондензованим фразним структурама, детаљније описују мешовити прилаголски низови где су лексички адвербативи комбиновани са падежним (Симић – Јовановић 2002 I-II: 362-374). Ова је група мешовитих низова, како су аутори утврдили, и најбројнија. У овом раду анализираћемо, осим оваквих адвербативних низова, и случајеве у којима је временски прилог одредба глаголског прилога, полазећи од претпоставке да су конструкције ‘прилог + глаголски прилог’ специфичне због природе самих глаголских прилога.

2. ВРЕМЕНСКИ ПРИЛОГ КАО ОДРЕДБА ГЛАГОЛСКИХ ПРИЛОГА

Већ при самом прегледу, из грађе издвојени примери са временским прилогом уз глаголски прилог указују на два основна функционална смера временских прилога у овој позицији. Прво, ту се прилози семантички понашају као према глаголу, идентификујући временску компоненту глаголске радње (што је очекивана последица семантичког садржаја самих глаголских прилога), а друго, функционишу и као у односу према лексичким и падежним адвербативима. А. Белић, анализирајући герундијуме са становишта историјског развоја њихових функција, каже: „Како глаг. прилог значи модификацију гл. значења, он је почео добијати сва прилошка значења, која се одређују

венствено одредбену функцију управних речи, најчешће глагола: „Прилози се такође употребљавају и уз придеве и друге прилоге, па и уз именице“ (Стевановић 1991 I: 377). С друге стране, кад говори о прилошким компонентама значења садржаним у глаголу (место, време, начин), Стевановић истиче и могућност да се ови моменти искажу и другим средствима: „И кад се у језику јави потреба да се било који од ових момената, што прате сваку радњу, значи, – онда се за то употребљавају групе по значењу везаних речи (синтагме) или и само поједине речи“ (Стевановић 1991 I: 377)

² И. Грицкат: *Прилози и њихов однос према придевима и придевским значењима* (Грицкат 1961), *О једној особености прилога и прилошких синтагми у српскохрватском језику* (Грицкат 1962), *О прилозима у српскохрватској лингвистичкој науци*, (Грицкат 1983); М. Ивић: *О српскохрватским прилозима 'за начин'* (Ивић 1995); *О прилошкој дейтерминацији глаголској предикацији* (Ивић 1998); С.Ристић: *Начински прилози у савременом српскохрватском књижевном језику* (Београд 1990); Р. Симић: *Уз теорију о врстама речи* (Симић 1987); П. Пипер: *Језик и пројектор* (Пипер 1997), *Заменички прилози (прамајички синтагма и семантички типови)* (Пипер 1983)

самим значењем глагола од којег је начињен гл. прилог и односа тога значења према значењу глагола чије значење он модифицира“ (Белић 2000а: 259).

Конструкција *временски прилоџ + глаголски прилоџ* може се наћи како у претпољу тако и у постпољу предиката, као и у иницијалној и финалној позицији у реченици. Међутим, иако је позиција целокупне конструкције прилично слободна, сама конструкција је веома компактна, тј. тешко се може раставити. Контакт између временског и глаголског прилога је чврст, што се показује начелним потврђивањем зависности „нерастављивошћу, недисконтинуативношћу и непермутабилношћу конструкције“ (Симић – Јовановић 2002 I-II: 146), односно синтагматском имобилношћу. Осим тога, импостирањем предиката међу чланове конструкције сваки би се адвербатив (и лексички и глаголски) усмерио ка предикату, дајући, уколико семантички услови постоје, два одвојена адвербатива уместо (глаголске) синтагме. Потврдићемо овакву могућност анализом реченице *Седео је често се осврћући*: Седео је ← (осврћући се ← (често)). Варијанта са растављеним низом јесте: (Често) → је седео ← (осврћући се). У конструкцијама са временским прилогом са значењем квантификације, често специфична семантика прилога дозвољава да се оквирна ситуација/радња, означена предикатом, квантификује истим прилогом, као истовремена са радњом означеном глаголским прилогом. Значење исказа у целини се поступком импостације предиката између два адвербатива не мења: *Седели су на кревету једно поред другог дуго ћућећи // Седели су дуго на кревету једно поред другог ћућећи // Дуго су седели на кревету једно поред другог ћућећи*.

Навешћемо потврде за конструкције састављене од временског и глаголског прилога. Ради прегледности, одвојено су груписани примери са прилогом испред, односно иза глаголског прилога.

а) иза глаголског прилога

Био је незајажљив у плотској љубави, не заустављајући се *никад* ни где и волећи *увек* и свуда, само једно једино безимено женско тело. (КО, 18); Када пролази као везир и моћник, он се само овлаш јави, не заустављајући се *никад*, а а кад јаше као роб и осуђеник, застане мало под мојим прозором и измења са мном тихо неколико обичних речи. (КО, 20); Он ради и гуњја, казујући *увек* шта не треба урадити, и при томе прелази преко оних који су поседали око ватре као преко ваздушних бића. (ТХ, 499); Био је тежи и мрачнији него икад, говорио је дубоким, муклим гласом и ваљао споре речи, мичући *дуго* доњом вилицом, као да их меље. (ТХ, 372); Одлазећи *засвагда* с овога света, породичан човек оставља тугу, имање и име. (ВВ, 229)

б) испред глаголског прилога

Уистину, тиштао ме тај први сусрет са Богданом све док нисам упознао Петра Бајевића, и сам га заволео, врло *брзо* подлегавши заводљивој снази његове романтичарско-бунтовничке природе. (Греш, 123); Седели су на кревету једно поред другог *дуго* ћућећи, у прозору је горео и брујао Париз: ... (Греш, 209).

У оваквим случајевим уочава се и једна правилност која се тиче постојања још једног синтагматског конституента. Наиме, ако се глаголски прилози посматрају као конституенти реченице који имају адвербативну функцију, лако се уочава један елемент „погодности“ квалификовања глаголске радње: глаголски прилози допуштају шири опсег додатних одредаба односно допуна, или, другачије речено, глаголским својством (поли)валентности омогућују њихово везивање у сопствену синтагму: „Он ради и гунђа, казујући увек *шїа не їреба урадиїи*“, „мичући дуго *доњом вилицом*“.

Ови случајеви могу се, дакле, посматрати аналогно депредикативним зависним реченицама оног значењског типа каквог су и адвербативи – синтагме са глаголским прилогом. Према А. Белићу, „пошто је сваки глаголски прилог једна врста другог предиката, само скраћеног у прилог, то се тај други предикат мора и може развити у зависну реченицу, релативну или сличну, за време, узрок, итд. Кад су се једном глаголски прилози могли тако разумети, било је сасвим природно и обрнуто: да се дотичне врсте зависних реченица скраћују глаголским прилогом“ (Белић 2000: 472).

Међутим, овде је важан, осим јединственог а ипак двофункционалног деловања временских прилога на глаголски прилог, још један детаљ: уколико је глаголска синтагма таквог типа да поред лексичког (временског) адвербатива садржи још један члан, она је растављива само у смислу пермутабилности, а не и премештања одредбених елемената глаголског прилога ван (линеарног) опсега синтагме.

У том погледу, овакве синтагме показују херметичност у односу на исказ, управо онакву какву показује и зависна реченица према управној. Додатно, као што је већ наглашено, свако измештање (временског) лексичког адвербатива чини да се он везује за глагол у предикату. Штавише, једина интервенција са исходом који не мења функционални обим прилога (уколико постоји још један (зависни) елемент у синтагми) јесте пермутација глаголског и временског прилога: *дуїо мичући доњом вилицом // мичући дуїо доњом вилицом // доњом вилицом дуїо мичући // доњом вилицом мичући дуїо*. Што је рекцијска допуна у разгранатијем облику, мања је ова могућност: Он ради и гунђа, казујући увек *шїа не їреба урадиїи...// Он ради и їунђа, увек казујући шїа не їреба урадиїи // *Он ради и їунђа, шїа не їреба урадиїи увек казујући*.

Исто важи и када је глагол у предикату одређен још једним адвербативом – они могу заменити места, при чему низ, нпр. *још увек сїојећи*, остаје непрекинут:

Рече ми Груја да одавно није имао тако дрског типа као тог младог Драговића – каже Пајић тихо и *још увек* стојећи. (Греш,38); Кад год бисмо *уїуїру*, идући у школу, пролазили испод једног љескара на падини брда, одозго нас је неко гађао бусењем. (ГКНВ, 239); Прислони се на зид гледајући за њом *дуїо*, надајући се да ће се вратити. (Д. Ћосић, Греш, 445).

3. ПРИЛОГ УЗ ПАДЕЖНИ АДВЕРБАТИВ

3.1. Прва група примера обухвата један временски лексички адвербатив који означава шири временски период, а који је у функционалном односу према адвербативу прецизнијег значења:

Ујутру сам тачно у девет под твојим прозором. (Греш, 104); Ја ћу за сваки случај проћи тамо *сутира* у девет. (Греш, 165); Добро, зваћу те *сутира* у шест. (Верн, 141); *Данас* у пет даћу ти конкретне инструкције. (Верн, 28); После дугог чекања рекли су им да дођу *сутира* у рано јутро, па ће у току тога дана вероватно изићи пред сераскера. (КО, 24); Она се *данас* после подне, неочекивано и без одређеног повода, појавила у мом дворишту, жива и неизмењена, онаква каква је била у мом детињству. (КО, 113); Тежак сам од своје двадесет и четири пуне године, сив сам, прахан, као у лето *йойогне*, кад пада умор и прашина на обућу и ићи се не мили, да би се најрађе изуло и легло одмах крај друма... (КО, 127); Са истим оваквим лицем он му је *лане* у ово доба године љубазно и двосмислено говорио... (ТХ, 409); Све је почињало опет снова, као *йреклане* у ово доба године... (ТХ, 409).

Јасно је да „хомофункционални координирани елементи укључују семантички суоднос цјелине и дијела... Цјелина [је] (...) обиљежена аутосемантичком, пунозначном лексемом, која долази прва у низу, док сви остали елементи низа означавају дијелове те цјелине, ситуационо је актуализирају, јер она као цјелина и није толико битна у датој ситуацији колико један њен иманентни дио“ (Ковачевић 2000: 149).³

У свим овим конструкцијама редослед ширег и ужег временског квалификатора остаје непромењен. Преко ове једноставне чињенице могло би се и сасвим лако прећи, али би одговор на питање њеног узрока могао бити занимљив. Ако однос ширине појма прихватимо као једино и искључиво објашњење, остаје занемарено питање могућности пермутације – *Добро, зваћу те у шест сутира; Тачно у девет ујутру под твојим прозором*⁴; ...*сив сам, прахан, као йойогне у лето, кад йада умор и прашина на обућу*... Немаркирани ред био би управо онај са којим се сви наши примери у грађи јављају, али проблем је следећи: је ли тај ред проистекао и из когнитивног и перцептуалног редоследа уобличавања исказа? Колико и на који начин је однос ширег и ужег појма у узајамној условљености са њим (што без сваке сумње јесте)? Испитујући значај „менталних догађања“ за семантичко и граматичко уобличавање исказа, посебно ред речи, савремена лингвистика се концентрише

³ О конструкцијама овога типа даље се каже: „Тако се између координираних хомофункционалних јединица овог типа најчешће препознаје *йосесивни однос*: сваки наредни елемент означава дио претходног као општег или ширег дијела. Сваки наредни дакле прецизира цјелину тако што показује да се она у датој ситуацији остварује кроз свој дио. Пошто наведени дијелови могу бити дијелови различитих цјелина, навођење језичке јединице постаје комуникативно нужно, па сваки од функционалних елемената бива неопходан за преношење потпуне, прецизне информације. Без било ког елемента низа обавијест не би била иста.“ (Ковачевић 2000: 149)

⁴ Овде ипак пресуђује дистинкција *девет ујутро / девет увече* која чини овакву конструкцију сасвим уобичајеном.

првенствено на атрибушке (придевске) низове, констатујући да „неидентичност управљања `менталних очију` на једну исту појаву повлачи са собом неидентично семантичко устројавање језичких датости коришћених за то да о тој појави информишу, што бива на одговарајући начин сигнализано ситним, али релевантним, варијацијама у њиховим формалним ознакама“ (Ивић 2002: 10). Изгледа да би испитивање „граматичких структура као својеврсних одраза концептуалних структура“ (Ивић 2002: 28) могло добити занимљиве резултате и у вези са лексичким и падежним адвербативима.

3.2. Следе примери са различитим односом лексичког и падежног адвербатива, при чему цела конструкција остаје у сфери блиској временском значењу:

Тог лета *свакодневно* су стизале вести да нам је ухапшен друг, пријатељ, комшија, рођак... (ВВ,49); Ја сам неки дан, *увече*, видио нешто големо како се завукло овамо иза појате. (ГКНВ, 208); *Вечерас* први пут му годи. (Верн, 103)

Први је са лексичким, превасходно начинским адвербативом *свакодневно*, док падежни адвербатив одређује временски оквир у ком се радња именована предикатом одвијала на дати начин, одн. са датом учесталости. Други пример има издвојен лексички адвербатив (*увече*), док синтагма *неки дан* има значење временске дистанце (*пре неки дан*). Трећи је са лексичким адвербативом временског значења који, опет, одређује временски оквир садржаја исказаног предикатом, док му се падежни адвербатив придружује функцио-нишући пре свега као елемент који периоду означеном лексичким адвербативом даје значење ексклузивности у односу на претходни период.

3.3. У трећој групи, примери као први адвербатив имају онај који означава временску дистанцу, док други идентификује тачку времена од које се дистанца мери:

Убрзо по свом повратку, отпочео је дугу и немилосрдну борбу са својом браћом и другим оцаковићима свога краја за положај првог човека у Херцеговини. (КО, 20); *Одмах* после доручка изишао сам и испео се степеницама које воде у стрму башту изнад куће, да удахнем ваздуха. (КО, 55); А ја о Србији мислим сада много горе, но што сам *одмах* после рата мислио. (Греш, 239); Од твог одласка *никад* се није јавила. (Верн, 112)

Уочава се специфичност последњег примера, који има различиту структуру од претходних – падежни адвербатив управо интегративно означава и дистанцу и догађај у односу на који се дистанца мери, док прилог *никад* негацију чини појачаном, апсолутном.

3.4. Наредна група примера има два адвербатива – један лексички, временски и други падежни, значења несродног временском. Примери су подељени тако да се у првом делу налазе они код којих су два адвербатива раздвојена предикатом, а у другом примери са нераздвојеним адвербативима. У трећем делу примера је однос два адвербатива већ на први поглед напоредан, што је сигнализирано или везником или резом међу њима.

Одлучи да је *увече* чека у њеној улици, надајући се да ће је срести са неког повратка из вароши. (Верн, 141); Ви *вечерас* не долазите у двор, ја вас зовем у кућу југословенске судбине. (Верн, 242); Вукашин Катић *ноћу* одлази у Бели двор на саветовање с кнезом Павлом! (Верн, 242);

Ако га ту *сућира* избегне, неће га избећи у Москви. (Греш, 160); Ја сам вам, драга моја, као захвалност што ћу *сућира* на тркама и *увече* на банкету, дакле читав дан бити са вама двома ... ево, донео два скромна поклона. (Греш, 71); Али шта ће он ако Нађа не пристане на бојкот Бањца, ако *сућира* на излету на Космај одбије да пева без његове гитаре? (Греш, 105); И *чесћо* сам шетао око Опсерваторије, јер сам чуо да ти *увече* туда шеташ, и томе слично. (ВВ, 255); Петар му исприча како су га *ноћас* у близини хотела где је одсео пресрела тројица, претукли га и опљачкали све што су нашли у џеповима. (Верн, 101); Од живих бића најприсније су му сестрине кокошке што му нежњикаво квркоре *ноћу* са дуда, одмах уз прозор „радње“, под којим је његов лежај. (Верн, 125); Атмосфера те простране собе мењала се *чесћо* из основа, а понекад ми се чинило да се и обим и уређај њен мењају, већ према карактеру, изгледу и понашању госта. (КО, 61); Речи сажаљења и утехе она *одувек* са стидом изговара (језик би себи одгризла а не би, на пример, могла да изговори: „Примите моје саучешће“). (Верн, 56); Да би се колико-толико одморио, смирио и утешио, говорио је тада сам себи, *ноћу* у постељи... (ТХ, 494);

Тако – *гању* и *увече* телефоном, а *ноћу* - у заседи око њене куће; тражио је и није је налазио. (Верн, 143); Дражеслав је тако видео једног дана и кћерку Марина Лукаревића, само у пролазу и *крајко* видео, а боље би било да није ни то... (КО, 192); ...али су те две крупне и важне речи Турци изговарали *рејко* и са мрштењем, а хришћани често, злурадо и шапатом. (ТХ, 22); Сутрадан је Вилхелм Грос *нешћо ранице* и између два пара младенаца изашао из хотела на обалу Лимата. (Греш, 172); Онда су се, као уплашени што им је прошао и претпоследњи дан одједном зажелели, па су се *исћовремено* и без речи свукли... (Верн, 87); *Сућирадан*, истим гласом, рекла би му да је болесна, а он би забринуту казао... (Верн, 141)

Неки од ових примера имају адвербативе мање а неки више повезане у јединствену конструкцију. Опет је близина у линеарној структури битна за степен семантичке интеракције адвербатива. У примерима ...*ићи увече шуда шешаш*, ...*ићо му нежњикаво квркоре ноћу са дуда, одувек са сћингом изјовара, мењала се чесћо из основа*, веза двају адвербатива несумњиво је јача него у примерима из првог дела, нпр. *Одлучи да је увече чека у њеној улици*. У последњој реченици адвербативи, временски и месни, раздвојени су предикатом, те се, сваки понаособ, сасвим природно могу сматрати одредбом предиката. Функционална напоредност чини могућим и импостирање предиката између два адвербатива у неким другим случајевима: *ићи увече шуда шешаш*, *ићо му нежњикаво ноћу квркоре са дуда, одувек изјовара са сћингом*. Модификација *Ајмосфера ше йросћиране собе чесћо се мењала из основа* даће исказу нешто друкчију значењску нијансу, док је незграпно изменити позиције адвербатива (осим пермутације) у примеру *Петар му исприча како су ја ноћас у близини хоћела где је одсео йресрела йројица, йрејукли ја и ойљачкали све ићо су нашли у џејовима*, првенствено због разгранатости одредбе места, која садржи и релативну зависну реченицу. Ипак, уз удаљавање

субјекта од низа независних реченица које следе, могуће је и овако трансформисати исказ: *Петар му исјрича како су ја ноћас јресрела тројица у близини хоћела где је одсео, јрејукли ја и ојљачкали све шћо су нашли у џејовима..*

Међутим, конструкције *сујра на јркама* и *увече на банкеју* функционално су у таквој вези да се не могу раставити, захваљујући и својој напоредности и семантичкој „еклузивности“ коју прилози *сујра* и *увече* остварују у односу на падежне адвербативе уз које стоје. Веома је сличан модел *гању* и *увече шелефоном*, а *ноћу* - *у засеги око њене куће*, додуше са друкчијим везником као експонентом напоредног односа двеју конструкција, али и са двочланом напоредном синтагмом састављеном од временских прилога (*гању* и *увече*) као одредбом начинског падежног адвербатива. Затим, пример је тешко било како трансформисати – прво из истог разлога као и претходни, а друго јер је синтаксички специфичан, тиме стилски маркиран, те би га сваки покушај трансформисања учинио стилски неодговарајућим. И пример *јоворио је шјага сам себи, ноћу у јосћељи* неће допустити раздвајање лексичког и падежног адвербатива због конструкционе особености одредбе – то је, у целости, издвојена, додата одредба, која је везана за прилог *шјага*. Незгодно ју је премештати на било који начин (осим евентуално *јоворио је шјага, ноћу у јосћељи, сам себи*).

Напоредни адвербативи (*изјоварали*) *рејко* и *са мршћењем* растављиви су уз жртвовање природности израза: *рејко изјоварали* и *са мршћењем // са мршћењем изјоварали*, и *рејко*. Тако је и са примером *ја су се истјовремено* и без речи *свукли*: *ја су се истјовремено свукли* и без речи. Већ неколико наведених примера показује да је овакве синтагме могуће преместити у претополе одн. постполе глагола – дакле, оне дозвољавају измештање као целина али теже и растављање.

3.5. Да закључимо: у оваквим конструкцијама, чији су елементи један лексички и један падежни адвербатив несродног значења, кохезија елемента није изражена. Немогућност „разбијања“ конструкције пре зависи од конструктивних одлика исказа у целини (најпре и највише разгранатости) него од њихове међусобне функционалне везе.

Друга запрека растављању конструкције је њена организација у низ, асиндетски (зарезом) или везником.

Трећи моменат који повезује адвербативе у низ јесте присуство додатног кондензатора, као у примеру *Сујраган је Вилхелм Грос нешћо раније и између два јара младенаца изашао*.

5. ЗАКЉУЧАК

Преглед и анализа функционисања временских прилога у релацији са глаголским прилогом и падежним адвербативом показује да је број прилошких функција и њихових подтипова већи но што се то обично наводи. У функционалној спрези са глаголским прилогом, временски прилог показује чврсту везу с њим, што се на плану линеарне организације исказа показује као

немогућност измештања временског прилога. Уколико временски прилог изгуби непосредан контакт са глаголским прилогом, биће функционално усмерен на глагол у предикату.

Међу синтаagmaма типа `временски прилог + падежни адвербатив` издвојили смо неколико типова. Први је веза временског прилога и падежног адвербатива у којој један од њих обележава извештајни временски период, а други прецизира временско одређење у оквиру датог периода. Остали типови обухватају однос једног елемента са фреквентативним значењем и једног са значењем временске локализације, и однос адвербатива који означава временску дистанцу према адвербативу који идентификује тачку од које се временска дистанца мери. У случајевима где су два адвербатива несродног (различитог категоријалног) значења, њихова повезаност има пре конструктивне него семантичке узроке.

Разматрања функционалних карактеристика прилога заснована су, између осталог, и на претпоставци да се синтакса не може базирати само на формалним односима јединица и типовима тих односа, и да се искључивање семантичке (лексичке) базе не може прихватити као принцип. На основу оваквих анализа закључује се да су различитости у функционалном обиму деловања прилога, тамо где их има, често узроковане управо разликом у њиховом значењу.

ИЗВОРИ

ТХ – Андрић Иво, *Травничка хроника*, Сабрана дјела Иве Андрића, Свјетлост, Сарајево, 1976.

Госп. – Андрић Иво, *Госпођица*, Сабрана дјела Иве Андрића, Свјетлост, Сарајево, 1976.

КО – Андрић Иво, *Кућа на осами*, Сабрана дјела Иве Андрића, Свјетлост, Сарајево, 1976.

ГКНВ – Ћопић Бранко, *Глава у кланцу ноће на вранцу*, Сабрана дјела Бранка Ћопића, Свјетлост / Веселин Маслеша, Сарајево 1985.

Греш – Ћосић Добрица, *Грешник*, БИГЗ, Београд 1985.

ВВ – Ћосић Добрица, *Време власици*, Зограф, Ниш 2001.

Верн – Ћосић Добрица, *Верник*, Свјетлост, Сарајево 1991.

ЛИТЕРАТУРА

Белић 2000: Александар Белић, *Историја српског језика*, Изабрана дела Александра Белића, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд

Белић 2000а: Александар Белић, *Универзитетска предавања из савременог српскохрватског језика*, Изабрана дела Александра Белића, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд

Грицкат 1961: Ирена Грицкат: *Прилози и њихов однос према придевима и придевским значењима*, Наш језик XI, св.3-4, Београд, 69-80

Грицкат 1962: Ирена Грицкат: *О једној особености прилога и прилошких синтагми у српскохрватском језику*, Наш језик XII, св. 3-6, Београд, 79-89

Грицкат 1983: Ирена Грицкат, *О прилозима у српскохрватској лингвистичкој науци*, Јужнословенски филолог XXXIX, Београд, 1-41.

Ивић 1995: Милка Ивић, *О српскохрватским прилозима 'за начин', у: О зеленом коњу*, Библиотека XX век, Словограф, Београд, 254-283

Ивић 1998: Милка Ивић, *О прилошкој дејтерминацији глаголској предиката*, Јужнословенски филолог LIV, Београд, 1-6

Ивић 2002: Милка Ивић, *Ред речи*, Библиотека XX век, Чигоја, Београд

Ковачевић 2000: Милош Ковачевић, *Стилистика и драматика стилских фигура*, Кантакузин, Крагујевац

Новаковић 1902: Стојан Новаковић, *Српска драматика*, Београд

Поповић 1007: Љубомир Поповић, *Ред речи у реченици*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд

Пипер 1983: Предраг Пипер, *Заменички прилози (драматички синтагма и семантички синтагма)*, Нови Сад

Пипер 1997: Предраг Пипер, *Језик и просјор*, Библиотека XX век, Београд

Ристић 1990: Стана Ристић, *Начински прилози у савременом српскохрватском књижевном језику*, Институт за српскохрватски језик, Београд

Симић 1987: Радоје Симић, *Уз теорију о врстама речи*, Наш језик XXVII / 3-4, Београд, 224-241

Симић – Јовановић 2002: Радоје Симић, Јелена Јовановић: *Српска синтакса I-IV*, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Београд, Јасен, Никшић

Стевановић 1991: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I, II*, Научна књига, Београд

Pijana Cutura

SINTACTIC AND SEMANTIC RELATIONS OF TIME ADVERBIALS TO NON-LEXICAL ADVERBIALS

SUMMARY

The paper studies the relation of time adverbials to two types non-lexical adverbials – participles and adverbial phrases. Related to participles, time adverbials function as if related to a verb, identifying the time component of the action expressed by the verb (resulting from the nature of participles). Accordingly, in such relations adverbs function as if related to adverbial phrases, modifying their meaning. Cooccurring with adverbial constructions, time adverbials show tight functional and semantic relation to them if they belong to the same semantic field. The other reasons of homogenization of their relation are structural.